

Rüstəmov Qismət Elçin oğlu¹⁰
CEFRİ YEYGENİDESİN "EVİLİLİK ƏHVALATI" ROMANINDA PRAQMATİK VƏ ROMANTİK
KİMLİK QARŞIDURMASI

Çağdaş Amerika yazıçısı Cefri Yevgenidesin "Evlilik əhvalatı" romanındaki praqmatik və romantik kimliklərin qarşıdurmasını təhlil etməyə çalışarkən "evlilik" motivinin ingilisdilli ədəbiyyat tarixində keçirdiyi transformasiyalara baxmaqda fayda var.

"Evlilik" motivi ətrafında qadın və kişilərin kimliyini təsvir etməyə çalışan bədii əsərlərin şəxərəsini roman janrından əvvəlki dövrə qədər aparmaq olar. Ancaq bu biz bu tədqiqatda roman-öncəsi dönməni yox, roman janrının ortaya çıxaraq təşəkkül tapdığı epoxdan əsas götürəcəyik. Bu baxımdan, sözdədən mövzunun ingilisdilli ədəbiyyatdakı ilk nümunəsini Samyuel Riçardsonun "Pamela və Fəzilətün mükaafatı" romanı hesab edənlər çoxdur. Riçardsonun 1740-cı ildə çap olunan romanı 15 yaşlı Pamela və ona elçi düşən Cənab B arasında ki maktublaşmalar üstündə qurulub; bu əsər anqlo-amerikan ədəbiyyatında ənənəvi romantik romanların başlanğıcı hesab edilir.

Qadınların öz müstəqil kimliklərini aldə etmək üçün yeganə çıxış yolunu evlilikdə gördüyü epoxalarda və mədəniyyətlərdə yaranan ədəbiyyat bu məsələni zaman-zaman öz materialına çevirmiş və bunu "romantik sevgi, yoxsa praqmatik qərar" qarşıdurması şəklində araşdırmışdır. Hansı xarakterin, kimliyin, mizacın daşıyısı onların qərarları doğrudur: kişilərinə qulaq asanların – romantiklərin, yoxsa ağılla qərar verənlərin – praqmatiklərin? Bu, ort əsrlərdə başlayan intibah dövründə bütün vüsətiylə aktuallaşan müzakirə mövzudur. Uzun müddət qadınlar dini inanclara əsasən ilk günahın Havvaya yüklənməsiylə günahın və cinsi yoldan çıxarmının ekvivalenti hesab ediləblər. Bu dünyagörüşü ort əsrlərdə qadınların kişilər tərəfindən şeytan elan ediləməsi və tonqallarda yandırılma kimi katastrofik nəticələrə gətirib çıxarıb.

Orta əsrlərdən başlayaraq bugünə qədər davam edən, daha çox ənənəvi, mühafizəkar düşüncənin daşıyıcıları tərəfindən ifadə edilən "qadının yeri evider" düşüncəsi də qadınların evin içində belə dəyərsiz əşya, butaförəyi, interyerin bir hissəsi kimi görür. Bu vəziyyət XVIII-XIX əsrlərdə də davam edib.

XVI əsrin axırlarından evli qadınların hər cəhətdən ərlərinə bağlı hala düşməsi XVIII-XIX əsrlərdə evdar qadının təriflənilib ucaldılmasına gətirib çıxardı, bu ideya get-gedə bütün əşya və orta sinfi öz təsirinə aldı. XVIII-XIX əsrlərdə qadınlardan əsasən evdə oturmaq ağır ev işləriylə məşğul olma və əgər vaxtlar varsa, tikilə, dedi-qoduyla maraqlanması, uşaq böyütməsi və s. kimi işlər gözləndirdi. Bütün bunlar qadınları kişi-mərkəzci dünyadan uzaq tutmaq üçün vəzifə, kodeks halına salındı.

XVIII-XIX əsrlərdə yazılan, mövzusu sevgi və evlilik olan romantik əsərlər İngiltərədə və Amerikada protestan orta təbəqənin yetişməsində böyük rol oynadı. Belə ki, uğurlu evlilik həm iqtisadi, həm də hissi baxımdan fərdlərin şəxsi, sosial rifahının göstəricisiydi. Bu dövrdəki ənənəvi ingilis və amerikan əhvalatlarını üç mövzunun ətrafında qruplaşdırmaq mümkündür: flirt, yoldan çıxarma və evlilik. Bu üç mövzunun hər birinin özünəməxsus formal və tematik xüsusiyyətləri var və adətən başqa növlərin təsiri, yaxud transformasiyası şəklində ortaya çıxırlar. (5) Bu baxımdan demək olar ki, ənənəni davam etdirmək istəyən yazıçılar artıq müəyyən qaydalar silsiləsi formalaşmaqda idi.

Sevgi əhvalatlarında adətən və sevgililərə qarşı mühafizəkar valideynlər, ya səhv seçilmiş partnoylar, ya sinfi uçurumlar, ya da şəxsi önhökmələr ucabatından baş verən yanlış anlaşılmalr kompozisiyanın əsas elementləri kimi ön plana çıxmağa başladı. Riçardsonun "Pamela" əsəri bu sırada ilk öməklərdəndir. Burada daim etəlonən, birləşmə anında hadisələrin yenidən geriyə dartıldığı bir mexanizm var. Əsərin finalındakı xoşbəxt sonluq üçün bu mexanizm vacibdir: çünki əvvəldən axıra qədər həm sinfi, həm də cinsi mənada qeyri-bərabər qüvvələrin mübarizəsi şəklində yazılmış romanda əvvəlcə qadın fəziləti ilə kişinin inadkarlığı arasında ki qarşıdurma erotikləşdirilib, axırda isə ictimai normalara uyğun olan evlilik iyerarxiyasında kişinin "ağa", qadının isə "kölə" rolunda izdivacı baş tutur.

"Pamela" romanının birinci hissəsində məqsədə gedən yoldakı ümidsizlik patriarxal, kişi ehtirasının məddiləşmiş, ətə-qana gəlməsi forması olan Cənab B kimliyində ümumiləşdirilib; onun instinktiv şəklində öz mənliliyini qoruyan Pamelaaya olan istəyi cavabsız qalır, buna görə də qızı yoldan çıxarmaq üçün atdığı hər addım onu daha çox depressiyaya salır. Qəhrəmanların münasibətləri arasında ki dramatism, gərginlik artıqca, təkcə Cənab B-nin yox, oxucunun gözləntiləri cavabsız qalır.

İkinci hissədə romanın kişi qəhrəmanı Cənab B-nin ümidsizliyi onu var gücüyə, bütün varlığıyla Pamelaı cəzb etməyə və onu tam mənada öz arzularının köləsinə çevirməyə yönəldiyi üçün hadisələr daha da gərginləşir. Romanın dönüm nöqtəsi, əslində, Pamelanın da əvvəldən Cənab B-ni istədiyini anlamasıdır. Beləliklə, qadın onu məhkum edənə, köləyə çevirənə əşiq olur. Riçardson bu modeldə bugünə qədər müxtəlif formalarda istifadə edilən bir proto-model yaradıb.

XX əsrdə bu mövzuya – evlilik temasına müraciət edən Henri Ceyms və Virjiniya Vulf (4) baxanda məlum olur ki, Ceyn Ostinin təsiri heç də Riçardsondan az olmayıb. Belə ki, Ostin ənənəvi evlilik anlayışına altıdan-altıdan tənqidi yanaşa bilirdi. Ostin Riçardsonun formal cəhətlərini dəyişdirərək çoxsaylı yeniliklər gətirib, alternativ bir model yaradıb.

1813-cü ildə Ceyn Ostinin ən məşhur romanı "Qürur və qərəz" (2) çap edildi. Elizabeth Bennet və Cənab Darsinin sevgi əhvalatından bəhs edən bu romanı da ilk baxışdan ənənəvi modeldədir: əvvəlcə ümidsizlik, yanlış anlaşılmalr, sonra isə xoşbəxt sonluq. Bundan başqa səhv seçilmiş partnoylar (Mister Kollins və Vikhem), sinfi əngəllər (Bennetin orta təbəqədən olmağı), vasitəçilik edib işə qarışan valideynlər (Bennetin anası onu Kollinslə evləndirmək istəyir) hamısı

ənənəvi xəttin elementləridir. Lakin zahiri qatdakı bu elementlərdən başqa Ostində özündən əvvəlki müəlliflərdən tamamilə fərqli bir cəhət var: onun qadın qəhrəmanları evliliyin məsuliyyətini öz üzərlərinə götürürlər. Bu, ciddi mərhələdir. Əslində, çağdaş feministlər məhz bu məqamə görə Ostinin bir az da anaxronist mübalığı ilə proto-feminist hesab edilərlər. Ostinin qəhrəmanları evliliyi məcburi görmək baxımından ənənəni davam etdirənlər, seçimlərinə, yəni bu seçim haqqını özündə saxlamaq və öz kimliyini sahib çıxmaqla ənənəyə tənqidi yanaşdığını sezdirlər.

XIX əsrin sonraları, XX əsrin əvvəllərində qadın haqları, boşanma, qadınların səhvəmə hüququ kimi məsələlərdə böyük irəliləyişlər oldu ki, bu da qədimlərdəki sənətin bütün sferalarına öz təsirini gətirdi. Bu dövrdə çoxsaylı etirazlar, müzakirələr, nümayişlər dalğası başladı. Əvvəllər müzakirə ediləməyən, yaxud qapalı yerlərdə müzakirə edilən məsələlər açıq səslə, ictimai müzakirəyə çıxarıldı. Məsələn, Britaniya və Amerikada qadınlarla kişilər arasında ki qeyri-bərabərlik, qadınların təhsil haqqı ilə bağlı keyli panel təşkil edildi.

XIX əsrin axırlarında "evlilik müzakirəsi" və ya "evlilik böhranı" adı altında qadınların problemlərini ictimailəşdirən qadınlar "Yeni qadınlar" adı qoyulmuşdu. Əvvəllər etiraz ediləməyən, üstü örtülən, ənənəyə və ətrafın qonağına görə boşanmadan başına gələnlərə dözən qadınlar özlərini ifadə etməyə başladılar, belə ki, geniş ictimaiyyət də, sosioloqlar da, sənətcilər də evlilik qurumundakı qadın görməyə başladılar, get-gedə ənənəvi sevgi hekayələrindəki ideal münasibət dəyərdən düşdü. Bu, ənənədən qopma məqamıdır. Evlilik mövzusunda ənənədən qopmanın amerikan ədəbiyyatında ki böyük ustalar Henri Ceyms və Virjiniya Vulf hesab edilir.

Evliliklə bağlı kompozisiyada, sujetdə kişilərdən, məhdud qəbilərdən xilas olmaq üçün təbikiyən strukturunda yeniliklərə etməyə ehtiyac vardı. Burada əvvəlcə ənənəvi kişi-qadın iyerarxiyasında kişinin dominant və güclü roluna alternativ olan güclü qadın modelləri yaradılmalıydı. Müstəqil və mübariz qadın obrazları yaradılmağa başladı. Məsələn, Henri Ceymsin "Qızıl kasa" (3) romanının əsas qadın qəhrəmanı Meggi Drayv öyrənəndə ki, əri onu rəfiqəsi Şarlotta ilə aldadır, özünü qurban, bədbəxt hesab etmir. Hadisəyə çox praqmatik və ağıllı yanaşır, düşündür ki, mən zəngin, öz ayaqları üzərində duran bir qadınam. Ceyms burada əvvəlki romanlardan fərqli olaraq sosial statusu da baş-aşağı edir. Əgər əvvəlki romanlarda, məsələn, Riçardsonda qadınlar zəngin ər axtarırdılsa və bu işdə çox vaxt anaları vasitəçi olurdusa, "Qızıl kasa"da tərsinədir, bu dəfə kişi yüksək sosial statusu və var-dövlətə sahib olmaq üçün anasının bəyənliyini alıb.

Ənənədən qopmanı təmsil edən romanlar oxuculara yalançı xoşbəxt sonluq (happy end) yox, daha real mənzərə göstərməyə çalışırlar. Bu məqamda evlilik mövzusunda ənənəvi yanaşan romanlardan fərqli ikinci cəhət üzə çıxır: Riçardson təzi ənənəvi romanlarda əsərin finalı adətən eyni cür olurdu – xoşbəxt sonluq, ənənədən qoparı yeni romanlarda isə final açıq uçludur, müəllifin hökmü geri plana çəkilib. Əsər viktorian ənənələrindən qopmasını elə başlanğıcdan göstərir, əsər evlilik bitmir, evlilik başlayır, yəni artıq onun mövzusu evlilik baş tutandan sonrakı problemləridir.

Henri Ceymsin yaradıcılığı ilə birlikdə evlilikdən bəhs edən əsərlərin repertuarına boşanma ehtimalı da daxil oldu ki, bu, tədqiqatçıların fikrincə, növbəti mərhələnin, etapın başlanğıcıdır. Ceymsin tənqidçiləri şoka salmasının səbəbi açıq uclu romanı kəşf etməsi və evlilik temasını boşanma ehtimalının qarşısına qədər gətirməsiydi. Bu, tədqiqatçı Niemtsovun (6) dediyi kimi, Ostindən fərqlidir, Ostinin əsərlərini "evlilik qiymət kimi" adlandıra bilərik, çünki burada kompozisiya dünyasının axır – qiyməti evliliklə yekunlaşır. Henri Ceyms isə bir addım da atır və qiymət qopur. Ostinin cəmiyyət üçün cilaladığını Ceyms dəmədəyin etdi ki, evliliyin içindəkiləri danışa bilsin.

Henri Ceymsin açdığı çığırda addımlayan Virjiniya Vulf "Missis Dolloyey" romanıyla yeni mərhələni başlatdı. Artıq Ceyms sonrası dövrdə evliliyin daxilində baş verənlər, üstəlik, bu prosesin subyekti olan qadın və kişinin beynindən keçənlər romanın əsas mövzusunə çevrildi. Müəllifin obyektiv artıq həm evlilik sonrası evin, həm də qəhrəmanların içinə tuşlandı.

Virjiniya Vulfun "Missis Dolloyey" romanı evlilikdə sui-istifadə hallardan başqa, evliliyin davam etməsi üçün lazım olan bəzi şərtlərdən də bəhs edir. Vulf romanın adında "missis" – yəni artıq evlənilib xanım olan qadını ön plana çıxartmaqla, artıq işarə vurur ki, bu evin və evliliyin içi haqqında əsər olacaq.

Ceyms Coysun "Uliiss" romanında olduğu kimi, Virjiniya Vulfun "Missis Dolloyey" romanı da bir günün içində baş verən hadisələrlə paralel olaraq qəhrəmanın şüurunda keçmişə və indiyə gediş-gəlişlər tərzində yazılıb. Romanın əsas obrazı Klarissa Dolloyey fərdi kimliyi ilə evlilikdə həyat yoldaşı kimliyi arasında ekzistensial böhran keçirir və öz həyatını saf-çürük etməyə çalışır. Bu, bir-birini yanunda olan, amma bir-birindən uzaqlaşmış ər-əravad münasibətləri haqqında romandır.

Yunan əsilli çağdaş Amerika yazıçısı Cefri Yevgenidesin "Evlilik əhvalatı" (1) romanı ilk baxışdan sadə bir məhəbbət üçbucağı üstündə qurulub. Lakin o, qəribə ədəbiyyatda son dövrlərdə dövrüyəyə buraxılan "chick literature" – 20-30 yaş arası qadınların romantik macrələrindən bəhs edən yüngül romanlardan deyil. Romandakı sevgi, evlilik teması bugün dünyada yüzlərcəsi yazılan bulvar ədəbiyyatı nümunələrində kimi yox, fəlsəfi qatda, bədii detal zənginliyi ilə işlənilib. Cefri Yevgenides bundan əvvəlki "Midseks" romanı ilə dünyanın ən prestijli ədəbi mükafatlarından olan "Pulitser" mükafatını qazanmış, onun bu romanı tənqidçilər tərəfindən indidən XXI əsrdə yazılmış ən ciddi əsərlərdən biri kimi qiymətləndirilmişdi.

Roman boyu Yevgenides təkcə Madelin Hanna və Leonard Bankhed arasında ki praqmatik-depressiv digəri romantik iki müxtəlif kimlik arasında ki qarşıdurmanı nəql etmir, əsər eyni zamanda Madelinin ingilis ədəbiyyatında evlilikdən bəhs edən əsərlərlə bağlı elmi iş yazmasından bəhs edir və bu mənada sonsuz allüziyalarla zəngindir. Əsərdə çoxsaylı fəlsəfi və ya teoloji referanslar mövcuddur: Buddizm, Müqəddəs Avqustin, Jak Derrida, Ferdinand de Sössür, Rolan Bart və başqa elmi istinadlar.

Əsərin qadın qəhrəmanı Madelin anası Filiddədən fərqli olaraq öz xəyallarını gerçəkləşdirmək üçün çalışır, həm elmi karyerə, həm də sevgi evliliyi baxımından. Nəzərə alsaq ki, roman ötən əsrin 70-ci illərin sonu 80-ci illərin

¹⁰ Azərbaycan Dillər Universiteti. Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrasının dissertantı

əvvəllərindən bəhs edir, yəni qərbdə qadın hərəkətlərini, ikinci dalğa feminizmin, dekonstruksiya fəlsəfəsinin məşhurlaşdığı dövrdən, onda Madelinin özünə inamı başa düşüləndir. Belə ki, əsərdə hadisələrin baş verdiyi dövr dünyada total şəkildə qadınların həmrəy olduğu bir perioddur. Bu dövr qadınların öz kimliklərini yenidən kəşf etdikləri, analiz və ifadə etdikləri zaman kəsiyidir.

Cefri Yevgenides “The Guardian” jurnalı Sarfraz Manzura (7) verdiyi müsahibədə “Evlilik əhvalatı” romanıyla deyib ki, bu əsərdə evliliyin hansı elementlərinin çağdaş dövrdə keçəri olduğunu və hansı ünsürlərin ənənədən ayrıldığını araşdırmağa çalışmışam. Bu mənada Yevgenides də özündən əvvəlki müəlliflərin məqsədini - evlilik anlayışını, onun insanlararası münasibətlərə təsirini, insan kimliyinin formalaşmasına evliliklə bağlı cəmiyyətdəki ünümü qənaətlərin təsirini saf-pürütk etmək istəyir. Bu bədi- intellektual əməliyyatı həyata keçirmək üçün Yevgenides romanın mərkəzinə Madelin fiqurunu qoyur və onun simasında neçə əsrlərdə bədi əsərlərin onurğasındakı romantik qadın kimliyini praqmatik müstəviyə keçirməyə çalışır, ən azı qəhrəmanı buna cəhd edir. Madelin ədəbiyyatı sevən, filologiya tələbəsi olan və elmi işi də evlilik təklifləri ilə bağlı olan bir qızıdır. Müəllif bir az da ironik tonu onun bu ixtisası necə seçməsinə belə ifadə edir: “İngilis ədəbiyyatını seçməyinin səbəbi səbəblərin ən safı və adisiydi: oxumağı çox sevirdi.” (1, 25)

Romandakı hadisələr 1980-ci illərdə baş verir və müəllif bu tarixi fonu təsədiqi seçməyib. Belə ki, bu illərdə feminizmin, gender bərabərliyi kimi anlayışlar geniş vüsət almış və bütün dünyada praqmatik, özü öz qərarlarını verən, öz ayaqları üzərində duran azad qadın fiquru ön planda idi. Madelin belə bir mühitdə tarixən bədi kitabların dünyasında romantizmə edilən evlilik mövzunu araşdırmaqla içindəki anadangəlmə romantik praqmatik bir kimliklə əvəz etməyə çalışan bir personajdır.

Madelin romanın əvvəlində bir az Ostinin yaratdığı qadın personajlar kimi inadkar, intellektual görünüşüdür, ancaq aşiq olduğu üçün axırda öz həqiqi kimliyinə - qaçib-qurtulmaq istədiyi romantik kimliyinə geri döner. Roman evlilik temalarını araşdırmaq yanaşı, əslində, nüvədə cəmiyyətin bir qadına biçmək istədiyi ictimai kimliklə həmin qadının azad fərdi kimliyini əldə etmək istəyi arasındakı qarşıdurma üzərində qurulub. Bu mənada Madelin personajı Virjiniya Vulfun Klarissasına bənzəyir: o da fərdi kimliyi ilə evdar qadın rolu arasında tarazlıq yaratmağa çalışır və bu onu ekzistensial daxili böhrana sürükləyir.

Yevgenides romanda əsərin mövzunu metafiksiya fəndiylə əsərin içində də əyanlaşdırır. Belə ki, romanın qəhrəmanı Madelin təhsil aldığı ilk ilində evlilik temasıyla bağlı bir seminara qatılır. Müəllif yazır: “Madelin birinci il Ceyn Ostin, Corc Eliot və Henri Ceymsin seçilmiş romanlarının təhlil edildiyi “Evlənmək teması” adlı bir seminara qatılmışdı. Bu dərsi K. Makkol Sonders adlı bir müəllim keçirdi. Sonders 79 yaş olan bir Nyu İnglandlı müəllim idi. At kimi uzun sifəti vardı: tıpırcaq saçaraq güləndə ağızda protez dişlər bütün detalları ilə görünürdü. Pedaqoji metodu 20-30 il qabaq yazdığı mühazirələri yüksək səslə oxumaq idi. Madelin ona yazdığı gəldiyi üçün bu dərsə girirdi, üstəlik, mütaliə üçün verdiyi siyahı çox yaxşı idi. Sondersin fikrincə, romanı janrı evlənmək teması ilə öz kulinariyasına çatmış və onun sürədən çıxmasıyla bir də əvvəlki gücünə qayıda bilməmişdi. Əvvəllər həyatdakı uğur evliliyə, evlilik isə pula söykənirdi və bu, romancılar üçün zəngin material verirdi. Böyük epik əsərlər müharibəni, roman isə evlilik təklifini işləmişdi. Qadınlar üçün yaxşı şey olan gender bərabərliyi, roman üçün pis idi. Və boşanma romanı tamamilə məhv etmişdi. Əgər sonra boşanacaqsa, Emmanın kiminlə evləndiyininə nə mənəsi vardı? Henri Ceymsin qəhrəmanları İzabel Arçerin Cilbert Osmond ilə evliliyi ortalıqda niğali müqaviləsi olsaydı nə mənaya ifadə edərdi? Sondersin fikrincə, evlilik əvvəlki mənasını və əhəmiyyətini itirmişdi. Roman da.” (1, 26)

Yevgenides bilərəkdən mühazirəqoca Sondersin vaxtı keçmiş fikirləriylə feminizm yüksəlişə keçdiyi tarixi dövr arasındakı fikir müxtəlifliyinə, dünyagörüş fərqi vurğu salır. Yevgenides bir neçə müsahibəsində öz personajı Sondersin evlilik və roman haqqında fikirlərinə qatılmadığını deyib; belə ki, Sondersin “əgər sonra boşanacaqsa” Emmanın kiminlə evləndiyi əhəmiyyətsiz olardı iddiası elə romanın özündə astar üzünə çevrilir. Çünki Yevgenidesin romanı artıq azad şəkildə boşanma ehtimalının mövcud olduğu bir dövrdən bəhs etsə də, yenə axıra qədər Madelinin kimi seçəcəyi öz marağını qoruyub saxlayır, yəni Sonders yanılır.

İlk baxışdan “Evlilik əhvalatı” romanı klassik, ənənəvi məhəbbət üçbucağı quruluşundadır: Madelin Hannah, Leonard Bankhed və Miçel Qranmatikus. Yevgenides romanında içində təhlil etməyə çalışdığı ənənəvi romanlardakı “bir qıza iki namizəd” ənənəsinə işarə vurmaq üçün belə bir struktur seçib. Belə ki, müəllifin fikrincə, ənənədən gələn bəzi kömpozisiya elementləri var ki, onları bu gün də işlə ola bilər.

“Evlilik əhvalatı” romanında tez-tez fransız mütəfəkkir Rolan Barta və onun “Sevgi diskursu” kitabına istinadlar edilir. Rolan Bart dekonstruktivist idi və o, əbədi, fəlsəfi mətnləri dekonstruksiya yoluyla təhlil edərək mətnlərin alt qatında paradoksları, saxta şeyləri üzə çıxarırdı. Bu qəbildən olan “Sevgi diskursu” kitabı da sevgi anlayışını dekonstruksiya edir. Yevgenides də bu kitabı istinad etməklə, eyni vaxtda, öz romanında o da evlilik anlayışının alt qatındakı çəhətləri dekonstruksiya edir və bunun çağdaş ədəbiyyat üçün imkanlarını araşdırır. Müəllif bunu öz müsahibələrində açıqca ifadə edib və deyib ki, bu əsərimi postmodern roman kimi oxuya bilərsiniz.

Yevgenides Madelinə Rolan Barta sevgini dekonstruksiya edərək praqmatik bir dünyagörüşə münəcər etməyə çalışdığı kitabını oxutdurmağa çalışmaqla, onun Leonarda olan hissləri arasında bir qarşıdurma yaradır. Bir yandan içindən gələn, Leonarda bəslədiyi romantik kimliyi var, digər yanda isə ağılına təcəssümü olan məşğul olduğu iş, araşdıracağı məsələlər. Madelin Leonarda ayrılandan sonra onun romantik dünyagörüşündə çat baş verir və ağılına etibar etməli olduğunu düşünür. Romantik sevgi “xəstəliyi”ndən xilas olmaq üçün Rolan Barta kitabını diqqətlə araşdırmağa başlayır.

Yevgenides müsahibələrində deyir ki, əvvəlcədən məqsədim Madelin vasitəsilə azad qadın olmağa çalışan bir personaj yaratmaq idi, bunun üçün o, romanların ona öyrətdiyi “romantik” olmağı tərək edərək ağılına etibar etməli idi;

beləliklə, Madelin Rolan Bart oxuyaraq başa düşməliyi ki, sevgi də sadəcə bir konstruksiya, vaxtilə sevgi əhvalatlarını eşitməsiniz, oxumasınız, aşiq olmasınız. Ancaq Madelin beyni bunu qəbul etsə də, hissləri ona başqa şeyi diqtə edir. Xeyri olmur, çünki Madelin təbiətən romantik kimliyi olan bir qadındır və Leonarda olan sevgisində zərrə qədər azalma olmadan Rolan Bartı oxuyub anlaya bilər.

Romanın ilk hissəsində ənənəvi xoşbəxt sonluq baş tutur, ancaq bu, müvəqqəti olur. Lakin iki sevgili arasına üçüncü şəxs – Miçel Qranmatikusun daxil olmasıyla və Leonardın psixi problemlərinin, çatışmazlıqlarının ortaya çıxması ilə vəziyyət dəyişir. Romanın ilk hissədən sonrakı beş hissəsində müəllif əvvəldən qurulan münasibətləri yenidən dekonstruksiya etməyə qorur. Belə demək olar ki, “Evlilik əhvalatı” romanı münasibətlərin inşası, dekonstruksiya, sonra yenidən qurulması formatında qurulub. Yevgenidesin bu romanda həm ənənəvi ədəbiyyatdakı evlilik modellərini analiz edir, həm də bu temanın XXI əsrdə necə yazılmalı olduğu üzərində düşündür, bir model təklif edir.

Yevgenides nə qədər bəzi müsahibələrində öz personajı Sondersin evlilik və roman arasındakı fikirlərinə qatılmadığını, sübhə etdiyini desə də, bir başqa müsahibəsində belə deyir: “Əgər siz “Anna Karenina”, hətta “Madam Bovari”, “Midmarç” kimi romanları oxumasanız, bunlar qeyri-adi romanlar olduğunu görəcəksiniz. Bəzən şərtlər dəyişdiyi üçün bu romanlardan birini yazmağımı hiss etdim və kədərliyəm. İndi boşanmaq çox asandır. Anna Karenina boşanacaq və ərinə təzminat alacaq.” (8)

Romanda Madelinin ona aşiq olan və mahiyyətcə daha dominant kişi obrazı olan Miçel seçməməsi onu ənənəvi qadın obrazından çıxarır, belə ki, o fikri-zikri evlənmək olan qadın tiplərindən deyil. Burada müəyyən mənada cinsiyyət rolları tərsinə çevrilir, Miçel dominant tip olsa da, Madelin özü kimi qalmayı, öz kimliyinə sahib çıxmağı tövsiyə edir. Nəticə etibarilə, artıq sevgi hekaayə yazmaqın tamamilə qeyri-mümkün olduğu demək hədsiz şişirtmə olsa da, artıq bir neçə əsr əvvəlki xeyli müddət ərzində sürədən çıxdığı dəqiqdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Eugenides, Jeffrey. *The Marriage Plot*. London: Fourth Estate, 2012. Print.
2. Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. London: Penguin Books, 2003. Print.
3. James, Henry. *The Golden Bowl*. London: Penguin Books, 2009. Print.
4. Woolf, Virginia. *Mrs Dalloway*. Oxford: Oxford University Press, 2000. Print.
5. Boone, Joseph Allen. *Tradition, Counter Tradition, Love and the Form of Fiction*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987. Print.
6. Niemi, Annette. “Marriage and the New Woman in *The Portrait of a Lady*.” *American Literature* 47.3 (1975): 377-395. *Jstor*. Web. 16 January 2015.
7. Eugenides, Jeffrey. “Jeffrey Eugenides on the Marriage Plot”. Interview by Sarfraz Manzoor. *YouTube*. The Guardian, 2011. Web. 9 April 2015.
8. Eugenides, Jeffrey. Interview by Michael Williams. *YouTube*. Melbourne Writers Festival, 2015. Web. 9 April 2015.

Açar sözlər: çağdaş Amerika ədəbiyyatı, identitlik, Cefri Yevgenides, Rolan Bart

Ключевые слова: современная американская литература, идентичность, Джеффри Евгенидис, Роман Барта

Key words: contemporary american literature, identity, Jeffrey Eugenides, Rolan Barthes

Summary

Pragmatic and romantic identity confrontation in Jeffrey Eugenides's novel “The Marriage Plot”

This article explores the confrontation between romantic and pragmatic identities, depicted by the character Madley, in the novel “The Marriage Plot” by contemporary American writer Jeffrey Eugenides. The study examines the historical path of marriage in the traditions of the English novel and its transformation. For this purpose, the study also examines the novels of Jane Austen, Henry James and Virginia Woolf.

Резюме

Противостояние прагматической и романтической идентичности в романе Джеффри Евгенидиса

«Свадебный сюжет»

В данной статье исследуется противостояние между романтической и прагматической идентичностями, изображенный на примере персонажа Мэдди, в романе современного американского писателя Джеффри Евгенидиса «Свадебный сюжет». В рамках данного исследования рассматривается исторический путь брака в традициях английского романа и его трансформации. С этой целью в исследовании также рассматриваются романы Джейн Остин, Генри Джеймса и Вирджинии Вулф.

Рәyçи: professor Aynur Sabitova